

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor. 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei), si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor raspunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti, si la tóte librariile.

Incheierea unei Disputatiuni de Iana caprina.

Satul arde, baba se peptena.

Inca pre la anulu 1860, aflându-me in Berlinu, publicasem unu articlu asupra Gramaticéi lui Sinkai, făcându totdeodata o scurta revista critica asupra ortografielor propuse de Klein, Sinkai si Maior, de Laurianu si Cipariu, ca cele mai bune, dupa parerea mea, din câte estira pân' acumu la lumina. Acestu articlu se reproduse, cu órecare adaugeri, in Tesaurulu de monumente istorice. Domnului Cipariu se parú, preste tóta asceptarea mea, că nu l'asiu fi laudatu de ajunsu; si-si aretâ machnirea intr'o lunga scrisoria publicata in Concordia din anulu trecut, mai atingându Dumnealui si alte ore care lucruri cu totulu straine de cestiune. Daca scriea unu altulu lucruri ca cele scrise de d. Cipariu, anevoe crediu că mi-asiu fi perdutu timpulu respundiendu-i; éra unui barbaru seriusu si invetiatu ca Dumnealui, am gasitu cu cale de a-i raspunde, aretându-i in terminii cei mai cuviinciosi si mai rezervati că se afla in eróre. Credeam că discussiunea se va terminá cu atâta; si diceam intru mine că, daca lumea cu tóte acestea va da dreptate domnului Cipariu, celu pucinu va recunósce că si unulu si altulu au vorbitu asiá precumu se cade sa vorbéscá ómenii carii pretindu a fi barbati si de sciintia si de buna crescere. Dar' m'am insielatu, pentrucá d. Cipariu in Deprunderile sale publicate totu in Concordia (Nr. 4, 5, si 6), de si dice si repete că, acelu articlu alu meu nici n'ar meritá numirea de critica, si că pucinu 'i pasa de asiá numitele critice ale mele; cu tóte acestea mi face o replica amara preste tóta mesur'a, si atátu de lunga in câtu me spariasem că nu are sa mai iee finitu.

La aceste Deprunderi in critica, ale prè-invetiatului d. Cipariu, sa me ierte Dumnealui, eu unulu, referindu-me la câte am disu in Respunsulu meu din 25. Novembre, nu voiu sa mai respundiu; si am mai multe cavinte de a nu raspunde, din care numai unele voiu sa le insemnezu aci.

1. Nu vou sa respundiu Domnului Cipariu pentrucá Dumnealui indata la inceputulu Deprunderiloru sale, mi da dovada că vorbele Domniei sale se distingu prin dóue intielesuri; precumu de esemplu, acele vorbe prin care la 8. Novembre 'mi tramitea multiamita din partea tuturoru pentru Independintia, Domni'a sa le esplica acumu numai de complimente de stylo; că Domni'a sa n'a intielesu multiamita pentru Independintia ca opu, asiá precumu am intielesu eu, si precumu intielegu si acumu Fia si asiá cumu esplica d. Cipariu acumu: Domni'a sa fara indoela este celu mai competente interprete alu cuvintelor Dsale celoru cu dóue intielesuri; sa afle in sa d. Cipariu că eu nici odata n'am avutu ambitiunea de a secerá laudele filologiloru si archeologiloru asupra opereloru mele istorice si politice: de câtu asemine laude, mai alesu cându sunt numai complimente de stylo, marturisescu că me onoréza mai multu injuraturile unguresci ale unui Kolosvari közlöny. Independintia a fostu scrisa pentru istorici si politici, Románi si straini: nu pentru teologi, filologi si archeologi. Acea carticica a si fostu apretiuita de ómeni competinti, atátu Románi câtu si straini: de Italiani ca Vegezzi, si de tóta presa italiana fara deosebire de colóre, de Francesi ca Ubicini, de Germani ca Neigebaur, de Englesi si Spanioli, dându-mi dreptate mie si natiunei mele. D. Cipariu vede dar' că nu am trebuintia de encomiele archeologiloru. — Domnule Redactor! Fiindu vorb'a de Independintia, dati-mi voia, precumu ati datu adesu si

domnului Cipariu, ve rogu prè-multu, sa insemnezu la acestu locu inca ceva, de si pòte cu periclu de a face o mica digresiune, precumu a facutu si d. Cipariu de nenumerate ori. Chiaru in momentulu cându scriu acesteã, priimescu Gazeta Tr. Nr. 22, in care d-lu Cipariu publica unu articlu intitulatu Unionistii, articlu in care se deprinde in lupta politica cu Ungurulu D. din Clusiu, cã-ci d. Cipariu e si politicu. In acestu articlu d. Cipariu, precumu in Concordia me face inamicu de morte alu Asociatiunei, alu Blasiului, alu Ternaviloru, alu Ardelului, asiã de alta parte in Gazeta*) me face pâna si unu periculosu Dacoromanistu; (nu glumescu, nu, vedeti Gazeta!), si rãga pre Ungurulu D. nu cumva sã-lu numere si pre Domnia sa, adeca prã d. Cipariu, intre consoçii autorului Independintiei. Ce Dacoromanistu sunt eu, am aretatu in Independintia, si pastrezu, spre norocire-mi, o dovada chiaru si dela insusi acelu Unguru D. cu care se lupta d. Cipariu. Éta ce scrieã acelu Unguru D. in Kolosvari közlöny Nr. 183 din anulul 1861, intru o polemica avuta cu mine: „Papiu Ilarianu urnak lapunk mult számában közölt nyilatkozata az őszinteség jellegét viselvén magán, némi hiedelmet kelt bennem az iránt, hogy lapjainkban reproduált czikke (adeca Independintia) tán nem annyira egy Daco-romania melletti izgatás akart lenni mint túlvitt ábrándozás egy kiszélesbitett Erdély eszméjéről.“ Éta dar' cã numai d. Cipariu nu-mi dãnici macar atãta dreptate, cãta-mi dãn Ungurelu cu care se lupta Dumnealui. Numai, dar' de siguru cã numai Dumnealui d. Cipariu, care la 1848 in Organulu Luminarei recomandã Romãniloru — cã-ci d. Cipariu si pre atunci erã si politicu — recomandã si inca in termini inflacarati Unirea cea urgisita cu Tiera-Ungurãca, Unire care astadi totu acelu d. Cipariu mi se pare ca o combate in Gazeta; numai d. Cipariu care la 1849, 1850 etc., de nu me insielu cumva, a subscrisu impreuna cu deputatii Romãniei dela Viena, petitiunile in care se cereã Unirea politica a tuturor Romãniloru din Austria; astadi in Gazeta, numai acelasi d. Cipariu, odata entusiastu Unionistu Unguru, altadata Unionistu romãnu totu atãtu de entusiastu, in cererea Independintiei de a vedè uniti pre toti Romãniei

*) Binevoitoriulu cetitoriu va observã cã d. Cipariu me combate in Gazeta Tr. unde bine scie cã mie mi se refusa cuventulu de aperare, cã-ci Responsulu meu din 25. Nov. venerabila Gazeta nici pâna astadi nu l'a reprodu.

din Austria, vede Daco-romanismu. Sa traesca dar', nu numai consecintiele filologice, dar si consecintia si mai alesu lealitatea politica a domnului Cipariu! Sa traesca!

Dupa acẽsta mica digresiune, multiamita domnului Redactoru, sa ne intõrcemu la materi'a nõstra.

2. Nu voiu sa respondi la Deprinderile dlui Cipariu, pentrucã vercine va celí cu luare aminte, ori articulu meu din Tesauru, ori Responsulu meu dela 25. Nov. din Concordia, se va convinge cã am fostu de parte de a avè cugetulu sa superu pre d. Cipariu: cugetulu meu a fostu numai, de a cercã sa convingu pre Dumnealui, in interesulu adeverului si alu limbei, cã ortograf'a Dsale cãte odata e prè-etimologica, alta data prè-monumentale, si totusi forte adese ori prè-inconsecinte; cã, temeiuulu unei bune ortografie, nu e numai etimologi'a, precumu pretinde d. Cipariu, ci si fonetic'a: sic scribendum judico, quomodo sonat, dese betrãnuulu Quintilianu; cã, armoni'a intre aceste dõue principie, intre principiulu etimologicu si celu foneticu, era nu tirani'a unuia asupra celuilaltu, este basea unei adeverate ortografie; cã, principiulu etimologicu nu are de a face, precumu invetia d. Cipariu, numai concessiuni celui foneticu, cumu facu buna ora Nemlii si Ungurii Romãniloru, ci cumca amendõue aceste principie de o potrive au sa domnesca in Ortografia. D. Cipariu pretinde cã, a dõce cumca ortograf'a Dsale e prè-monumentale si prè-etimologica, e o batjocura asupra Dsale, o insulta o personalitate. Sa se vedea Deprinderile Dsale. — Speru cã nimene altulu nu va fi de parerea Dsale.

3. Nu voiu sa respondi d-lui Cipariu, pentrucã unu anume George Bersanulu, printr' unu articlu, publicatu acumu de curendu in Foia, m'a dispensatu de ostenela de a mai raspunde. Acestu Bersanu dõce cã Ardelenii pâna una alta sa scrie cu ortograf'a d-lui Cipariu, lepedãndu in sa cele prè-monumentale si cele prè-etimologice; si dintre tõte, sa scria intr'o limba care sa o intielãga õmenii. Ei bine! ce alta am dõsu eu?!.. Ce e inca mai de insemnatu, Ardelenii insisi, nici macaru in momentulu adoptãrei acestei ortografie, nu o urmara si nu o urmãza in cele monumentale si in cele prè-etimologice. Nici ca m'am indoitu eu vre odata de bunulu simtiu alu Romãniloru; si eram si sunt mai multu de cãtu siguru cã Ardelenii, poporulu celu mai democraticu din lume, nici odata nu voru comite impietatea si ingratitudea de a se rumpe prin limba

de poporul din care se tragu, de a creã o limba si o ortografia care necumu parintii si fratii loro, dara nici antiquarii si archeologii sa nu o mai intielega. Si daca pentru unu momentu, unii din scriitorii ardeleni au ratecitu, ei voru reveni, si inca impreuna cu d. Cipariu, precumu voiu areta mai giosu. Celu-ce ratecesce intr'o padure, lucrulu celu mai bunu ce pote face este, sa se intorca la locul de unde a plecatu: de asemenea si acei Ardeleni carii au ratecitu intru ale limbei, intorca-se erasi la poporul din carele au esitu. Ori-cumu, e mai bine asiã, decatu a perseverã si a continua in ratecire. Cã-ci dintre tote, acesta este, mi se pare scopulu scrierei si alu vorbirei, ca sa fia bine intielesu celu-ce scrie si vorbesce. Acesta e chiaru si o datoria de buna-cuviintia catra cetitori si ascultatori.

4. Nu voiu sa respundiu d-lui Cipariu, pentruca Dumnealui declara in Deprinderile Dsale, ca, necumu convinsu, dara „nici mortu nu-mi da dreptate.“ Discutiunea dar' ar fi de prisosu.

5. Apoi, nu voiu sa respundiu nici pentru aceea, pe ntruca, de si d. Cipariu dechiara, si inca maniosu, ca „nic i mortu“ nu-mi da dreptate; in fapta insa Dumnealui 'mi da dreptate: dovada stilulu Deprinderilor Dsale, in care incepe a scrie mai romanesc, mai la intielesu; si eu n'am nici cea mai mica indoela, ca, daca d. Cipariu candu ese din midiloculu celoru patru pareti la lupta, incepe a vorbi si a scrie mai romanesc, facendu o mie de concesiuni principiului foneticu, adeca limbei poporului, adeca limbei celei spurie cumu-i place Dsale a o numi in Gramatic'a sa: apoi cu catu mai vertosu Ardelenii, dupa ce voru pasi in vieti'a publica, voru vorbi si voru scrie cumu vorbesce lumea romana. Daca cert'a n'ar' fi scandalu, certa multa asiu dori eu d-lui Cipariu, pentruca, in aprinderea certe, sa vorbeasca si sa scria mai lasandu la o parte celu principiu etimologicu care, singuru de sine si nemoderatu pe dreptate egale de celu foneticu, duce la exclusivismu, la unilateralitate, la pedantismu, la misticismu, la aristocratismu, la absolutismu, la intolerantia, la mania, la certa si sfada, la tirania si in fine, la cadere in limba; principiu care, consequentu, ne-ar duce mai de parte de sanscritu; sa mai lase la o parte si cei archaismi sarbedi si rancedi de vechi monumentali ce sunt, despre carii se amagesce d. Cipariu candu crede ca in limba aru fi totu atatu de gustati ca si rancezala cea buna in famosulu curechiu ungurescu. Asiã este, d. Cipariu, in lupta ce avuramu, prin stilulu si modulu scrierei Deprinderilor Dsale, in fervorea certe,

devine totu mai puçinu monumentalu si etimologicu, si totu mai multu spuriu, adeca, si nevrнду si pote fara sa scia, 'mi da dreptate. In Deprinderi d. Cipariu nu mai scrie totdeauna din catusiele reguleloru etimologice si monumentale — ex vinculis quasi sermocinando, — ci urmeza mai adese ori natura limbei. Deprinda-se numai neincetatu; deprinderea indrepteza pre nesimtite. Si asta, se intielege, ca mi aduce multa multiamire, si me scutesce si de unu Respunsu ulterioru.

6. Mai am inca si unu altu motivu tare de a nu raspunde d-lui Cipariu, pentruca d-lui, precumu se vede din unele frase si din totu spiritulu Deprinderiloru d-sale, impinse lupta pre unu terenu pre care lumea sa vedea luptandu-se, nu Cipariu cu Papiu, ci unu Ardelianu cu unu fostu Ardelianu, cu unu quasisunteanu!! Terenulu e falsu si pericolosu, si nu voiu sa urmezu lupta pre acestu terenu. Constatu numai cu adenca durere gresiela cea mare a unoru literati din Transilvania, carii, ne multiamiti ca vedu create desbinarile religioase si politice, diferintiele si gelosiele provinciale, desiartatiunile si animositatile de totu genulu, mai staruescu acumu a creã si limba si Gramatica si ortografia Ardelenesca; mai sciu si eu, pote in urma si origine, si istoria, ba si patriotismu si romanismu specificu Ardelenescu. Suntu insa lucruri in care, necumu adeveturile, dar nici susceptibilitatile nu e bine ale atinge. Bine sa iee aminte la acest'a acei carturari si politici de ocaziune ca-ci altmintrea, Romanii, deca aru urma loro, nu se voru mai intrebã daca sunt Romani, ci daca suntu Campeni, au Ternaveni Ardeleni au Ungareni. Romanulu insa pretutinde e Romanu; in Blasiu au in Bucuresci, in Iasi au in Lugosi, pretutinde e a casa pre pamentulu romanescu, si pretutinde pote aduce folose natiunei si patriei sale. Nici D. Cipariu nu e nascutu in Blasiu precumu nu suntu eu in Bucuresci, cu tote acestea D-lui e a casa in Blasiu ca si eu in Bucuresci. Acesta o cam uita unii carturari din Transilvania; dar' sa ne grabimu a constata ca Transilvanii, din norocire, sunt de parte de a le impartesi exclusivismulu: despre acestu adevuru s'a pututu convinge insusi d. Cipariu, de si pote cu neplacere, din orecare interesante scene dela adunarea Asociatiunei din Brasiovu, unde multimea a datu apoi chiaru in adunare o eclatanta dovada catu condamna exclusivismulu aceloru famosi carturari, si catu scie a pretiui pre adevuratulu Romanu chiaru si candu se intorce in Transilvania dupa o petrecere mai indelunga

in Bucuresci. D. Cipariu suntu siguru că un va fi uitatu inca acea demonstratiune plina de invetiatura la care facu alusiune. Si ar fi bine că nici sa o uite vreodata.

7. O detorintia crestinésca catra d. Cipariu, inca me impedece de a-i respunde; ea-ci, asiá precumu D-lui nici mortu nu va sa-mi dea dreptate, eu daca i-asiu respunde acumu, l'asiu sili ca D-lui inca sa-mi raspunda, adeca sa dispute éra si despre ortografia in contra juramentului ce a facutu la Brasiovu; si ori-ce va díce D. Cipariu cu pozuasí'a D-sale teoria de a puté jurá si contrajurá dupa impregiurári; D. Cipariu in sa, dupa legile atátu mirenesei cătu si bisericesci, nu-si póte fránge juraméntulu fara deslegare dela Escelentia Sa Parintele Mitropolitu; invetiaturile contrarie ale Papiloru din evulu mediu si ale jesuitiloru au cadíutu de multu. Eu din parte-mi dorescu din tota inima asemine deslegare, in interesulu deprinderii D-lui Cipariu in critic'a literaria.

8. Nu potu sa respundiu D-lui Cipariu, pentrucá D-lui in lupt'a la care se incinse asupra-mi, cându cérca a me obóri cu injuraturi si amerintiári de ale eroiloru lui Omeru, cu care, precumu si cu gentil'a limba a cavaleriloru Decameronuluí lui Beccaccio, D. Cipariu ne asigura că se deprindea inca pre cându erá abíá de 14 ani, cându erasi me acopere cu o grindina de gentiletie, ca acestea: invectivele, butadele, tiradele D-lui Papiu, si éra si puna-si mána pe consciintia, cu ce frunte cutédia d. Papiu; intr'altu locu, laud'a ce facusem invetiaturei d-lui Cipariu, dumnealui o numesce secatura góla: (anche bene); apoi: daca d. Papiu e Jou (?) altulu inca nu e bou; intraltu locu me asemena cu Joe, asta totu mai merge; dar apoi, cu unu pesce; intr'altu locu éra si ne vorbesce d. Cipariu de obrazu, de palmuitu, de plesnitu, si de alte mai multe asemini amabilitáti, culesse negresitu din gradina **Portarei de buna convenientia între omeni**, adeca **Galanthomu**, tiparitu de pré-invetiaturu d. Cipariu in Blasiu, cu scopu de a introduce la Románi bunule si frumósele maniere in purtare, in vorbire, si, credu că, si in scriere. Auirea éra si me face advocatu, si pesce care'i aluneca din mána, cu tote ca eu nici am fostu vreodata nici nu sunt advocatu, dar, ce e dreptu, am onórea de a me aflá intr'unu postu romanescu in care se intempla mai pre tota diua sa fiu silitu a contradíce adese ori pre mai multi barbati,

distinsi atátu prin invetiatur'a cătu si prin bun'a loru crescere: constatu in sa spre laud'a acestorú onorabili ai mei adversari, că, pán' acumu inca nici odata nu mi s'a mai intemplatú sa am de a face cu eroi de ai lui Omeru, nici cu cavaleri de ai lui Beccaccio. Dar' nici in acésta limba atátu de alésa nu se marginesce d. Cipariu, ci in urma 'mi face si o frumósa lectiune de morala. Ei bine! intrebú acumu pre chiaru d. Cipariu, cumu asiú puté eu respunde la tóte acestea? cându nici respectulu ce sunt datoriu de o parte mie insumi, de alt'a betranetieloru d. Cipariu, nu me értá a me scobori la asemeni injurie; mai alesu că, d. Cipariu, de si nu mi a fosta Profesoru din catedra nici odata, inse precumu disesem in Respunsulu meu din 25. Nov. din copilaria me deprinsesem a-lu considerá ca de unu Profesoru, dar bine sa fiu întielesu, Profesoru nu de morala, nu, nici decumu de morala, ci numai de vechi monumente de limba. Si astadi chiaru, de cătu invetiaturi de morala, suntu mai gata a priimi dela d. Cipariu verce alte invetiaturi, chiaru si lectiuni de — correcturi tipografice.

9. Nu voiú sa respundiu d. Cipariu, pentrucá de asta data nu-lu vediu seriosu pre d-lui daca pretinde că ortografia Tesaurulu o-asíu fi imprumutatu din Ciaslóvele d-sale; cându eu, mai antaiú, nu pretindu a fi autoru de ortografia, si ortografia din Tesauru e o orlografia dupa principiile lui O. Maior, intrebuintiata plus minus in tóta Románi'a ortografia care daca nu pote pretinde a fi perfecta, buna ora ca regulele fonetice ale d-lui Cipariu, ea in sa e perfectibile, si dintre tóte are meritulu de a se puté citi dupa densa; apoi eu, potu sa asiguru pre d. Cipariu, că, Ciaslóvele dsale nici de diece ani n'am avutu ocaziune a le vedé, si martura 'ni fie umbra lui Pralea, daca si rugatiunile de diminéti'a si sér'a le facu din famosa lui Psaltire a carei cetire, nu mai puçinu ca Ciaslóvele d. Cipariu, 'mi folosesce si pentru mangairea sufletulu si pentru studiulu limbei.

10. Ce se tine de V. Pilutio, inca nu respundiu d-lui Cipariu, pentrucá eu nici odata n'am pretinsu că copia d-lui Cipariu s'ar potriví cu o mea, si daca d. Cipariu n'a tiparitu bine nici macaru titlulu cártiei, nici chiaru numele lui Vito Pilutio, apoi fára indoéla se voru fi aflándu si mai multe neasemenári între copi'a mea si a d-sale, decâtu acele aretate de domnealui in Deprinderi.

11. Nu voiú sa respundiu, pentrucá d. Cipariu

ortografi'a Concordiei o atribue mie, si ca si cumu ar fi a mea, o persecuta cu câte unu sic; puntrucã de asemenea mi atribue mie pâna si gresielile tipografiei din Pesta (ale in locu de alu); pentrucã o gresielã, unu lapsus calami care intru adeveru recunosc cu l'am comisu eu, d. Cipariu de si observã indata cã e o scapare din vedere (mult in locu de Domn), totusi mi-lu numera intre pretinsele gresieli de mai nainte, cându cuventulu mult nici cã se gasesce in fragmentulu meu din Vito Pilutio Se chiama acêsta lealitate?! Ce sa dicu despre aceea cã d. Cipariu néga adeveruri evidente, asiã de exemplu, néga cã d-lui ar fi scrisu vreodata galina in locu de gaina, si mi o numera mie intre gresieli . . . Cumu? d. Cipariu a uitatu de galina d-sale tiparita negru pe albu la pag. 14, ord. 18, a Elementelor de Limba Romana, publicate de d-sa la 1854 in Blasiu; si inca galina fara circumflesu, fiindu-ca d. Cipariu nu intrebuintéza circumflesulu totdeuna . . . Credu cã lectorulu inteliginte me va dispensã de a perde timpul respundendu la asemini lucruri.

In fine,

12. Nu voi sa respundiu d-lui Cipariu, pentrucã întemplantu a voitu ca Concordia (Nr. 6) sa nu o potu priimi pâna mai alalta eri (fie-mi martura onor. Redactiune), si nu voi sa superu chiaru eu dioa cea mare ce se apropia, dioa de Dumineca Tomei, cu dispute de lana cuprina: me grabescu dar cu aceste randuri ca sa nu me apuce cumva acea di istorica, care, o dicu cu mandrie, eu celu de întâiu, si bine scie d. Cipariu daca nu in contra multoru Blasiani, o am celebratu in Blasiu si in Ardealu.

Dar cu tôte acestea, daca d. Cipariu va avè placere, precumu cu amentiare mi-anuncia, a continuã acêsta discussiune; si daca o va continuã pe terenulu obiectivulu alu principiiloru, si alu buneii cuviintie, éra nu dupa manierele Galanthomului d-sale; atunci declaru si promitu cã nu voi fugi de discussiune; atunci voi aretã d-lui Cipariu chiaru si fântânile autentice de unde si-a culesu d-lui legile fonetice; voi face unu paralelismu intre regulele si intre chiaru exemplele din Tentamen si din Gramatica, spre a dovedí pân' la evidentia cã d-lui a scrisu in urma autorelui Tentamelui, si cã, daca d-lui n'a vediatu Tentamele dela 1840, apoi se vede cã atunci, dieu, nu l'a frundiaritu numai pre ici precolea, precumu dice d-lui, ci cã l'a invetiatu fórte bine de rostu! ca-ci altmintrea, ce me-

moria prodigiosa puteã sa tina minte numai dintr'o frundiarire fugitiva, pâna si exemplele din Tentamen; — voi aretã cã teori'a d-sale despre articlu, e nu numai falsa, dar cã nici nu e a d-sale, ci cã si acêsta e imprumutata dela altu cineva; precumu nu e a d-sale nici chiaru apostrofulu de asupra articolului femininu ('a); — voi aretã d-lui Cipariu ce daca eu l'am impinsu de spate (vorbele d-lui Cipariu, luate totu din Portarea de buna convenientia.) ca sa-si publice operele de limba, apoi pentru acêsta incuragiare a mea, d. Cipariu astadi nu-mi pote face procesu de despagubire daca póte n'a respunsu acceptãrei; de alta parte, cã, pentru acêsta totusi nu are cuventu de a strigã si a se vaiera ca „unu fecioru perdutu“, (d. Cipariu singuru se numesce asiã), si sa ne cãnte pâna si in versuri desperate; cã-ci, nu prin ortografia are sa-si castige d. Cipariu vreodata meritu la Români: asiã numita ortografia a d-sale s'a nascutu mórta pâna si in Ardealu: intru câtu e a d-sale, nime nu o urméza; meritu si lauda d-lui Cipariu sunt studiele ce a facutu asupra monumenteloru betrane ale limbei române; d-lui 'si póte castigã unu meritu si prin unu dictionariu ce ar compune de cuvintele vechi ce a gasitu in acele monumente. — Si alte mai multe asemenea voi aretã atunci d-lui Cipariu; in sa, nu injurãndu nici sofisticãndu, ci seriosu, lealu, si fara alta patima afara de patima adeverului dupa vechia mea datina care nime nu mi o a contestatu inca pân'acumu. — Nici sa me créda d. Cipariu de totu incompetente in asemini materie: pentrucã nici am trebuintia de mai multa competintia in obiectulu ortografiei de cãtu au avutu partea cea mai mare a d-loru dela adunarea din Brasiovu, majoritate care a aprobatu ortografi'a d-lui Cipariu si pre a carei autoritate d. Cipariu pune mai multa temeiu de cãtu pre sinistrele mele augurie. Dar aci am gresitu ceva: e inca la indoéla daca au probat'o si tôte dómnele, pentrucã cându erã sa iee cuventulu si d-loru — Damele —, Presiedintele le facu frumosielu cu degetalu sa taca in Adunare. Pre onórea mea, daca sunt superatu pre Presiedintele cã le-a chiamatu la ordine, pentrucã n'am indoéla cã presiedintele in cugetu curatu va fi creditu cã frumósele nóstre, in ortografia nu voru fi destulu de tari spre a putè luã parte la discussiune; dar cauta sa marturisescu cã mi-ar fi parutu mai bine daca presiedintele aveã fericit'a idee de a chiamã la ordine pre unii carturari carii, uitandu pentru unu momentu scopulu celu mare alu Asociatiunei, facura

sa se pérda o siedintia scumpa cu dispute de lana caprina, si cu propuneri ortografice, demne de zimbetulu si de compatimirea ómeniloru cu minte.

Bucuresci 20. Martiu 1863.

A. P. I.

Sciri scolastice.

Romani'a. Pentru-cá se aruncamu publicului nostru o lumina despre starea instructiunii publice in Romania, e destulu se reproducemu fragmentaru ceea ce dice diarulu »Buciumulu« in trei numeri ai sei. Éta ce dice:

»Spre a vorbí despre programa, suntemu constrinsi a vorbi despre fia-care scóla, caci avemu atatea programe cate scóle sunt. Ar' putea cineva si aci se crede ca aceste programe au unulu si acel'asi spirit. Vomu vedea insa mai la vale ca nu este asiá.

„Mai antaiu se incepemu cu program'a colegiale. De la 1850 pana pe la 1857 s'a aflatu o programa cu cate va lectiuni. In acésta programa se afla in clasa VIII-a istori'a naturale ce se afla acumu in clasi'e primarie; limb'a elena nu esista de locu; limb'a latina se termina in 6 clasi, francesca in 3, germana in 3 etc. etc. Candu a venitu d. Costaforu, cá directoriu, s'a facutu o alta programa, in care s'a introdusu limb'a elena, s'a intinsu limb'a francesca si limb'a latina, si s'a facutu acelu divortiu faimosu in studiele colegiului: din clasa V. elevii se impartia in 3 tabere: unii intra in clasi de comerciu si urma doui anni, altii, in clasi de sciinte si urma doui ani; éra altii, in clasi de litere cari urma trei. Mai tardiu veni d. Boerescu, cá directoriu, si divortiulu se schimbá intr'o bifurcare a celoru din urma dóue clasi gimnasiali, cari se numiá atunci superiori: adica clasa VI si a VII de sciinte; Logica de locu; clasa VII si a VIII. de litere cu istori'a critica, filosofi'a si istori'a ei, limb'a italiana, germana etc

„Candu intra d. Lauriani in senulu Eforiei se intempla cá si d. Boerescu se fie ministru ad interim la Culte. D. Lauriani stinse divortiulu si bifurcarea, institui in tóte clasile studiulu sciinteloru ecuale cu alu litereloru, puse spre esemplu in clasa I, II si III aritmetic'a rationata, notiuni de algebra etc.; instalá mai susu studiulu anticitatiloru elene si romane si le dede pe séma profesoriloru de litere; impartí studiulu filosofiei teoretice in doui ani, intinse studiulu istoriei, adause statistic'a etc. D. Lauriani gresise asia de greu

calcululu óreloru in catu rapise scolariloru chiar' órele de somnu si impoverase asiá de multu pe profesori in catu acestia nu sciá ce se faca mai antaiu. Profesorii de prin clasile de diosu strigare ca nu sciu algebr'a; scolarii reclamara órele de somnu de la d. Boerescu, si d. Ministru, de la inaltínea postulu seu, le respunse ca va tramite baionete se pune program'a in lucrare; in fine, dupe mai multe reclamari prin diarie, prin opiniunea publica, dupe mai multe inchideri de clasi si eliminari de elevi, program'a triumfá. Acést'a este program'a ce are adi colegiulu.

Candu are cineva pacientia se citésca acea programa nu se va potea oprí se nu dica: Bravo! Acésta programa coprinde tóte studiele umanitatii. Scolarii voru esi asiá de perfecti in catu nu voru mai avea trebuintia de nici unu altu studiu: vomu avea din colegiu doctori in sciintie si in litere. Dara ce inelaciune! nu avemu nici scolari capabili de a depune unu esamenu de bacalaureatu, si unu scolaru, care se afla in Parisu, dupa unu anu de studiu cu cei mai buni preparatori, a fostu respinsu de la bacalaureatu. Unde mergemu domniloru, cu astu-feliu de programa?

Un Sa vedemu acumu cum o intielegu si cum o esecuta profesorii.

Si mai antaiu se incepemu cu anticitatile. Aidea de! asta e prea gravu. Anticitatile elene si romane remanu acolo unde suntu, uitatate cu totulu; nu e nici o vorba in csóla despre ele.

Se trecemu la litere. Profesorii de limb'a latina au retorica si compositiunea. Ce se mai dicemu noi despre acestea? Nimicu. Retoric'a nu s'a predatu si nu se preda. Catu pentru compositiuni, se ni se spune daca s'au facutu 6 séu 7 de candu esista program'a. Si asta omisiune crede cineva ca e mica? Din contra e prea mare. Unui scolaru ce trece colegiulu i se cere o compositiune logica si retorica fara nici o gresiéla. Ce durere! cei mai multi scolari nu sciu se faca cea mai simpla propositiune dupa 8 ani de studiu. Unii ce trecu din clasa VI in VII nu sciu nici se citésce corect, si apoi, in program'a de la finele anului se trece sintase ornata! Ce o mai fi si ast'a? Ce ridiculu candu elevii spunu ca nici nu au auditu vorbindu-li-se de astu-feliu de sciintia, nici nu cunoscú definitiunea ei!

Profesorii de limb'a elena mergu si mai reu. Acésta limba se continua in 4 clasi. Profesorii din cele doue clasi mai de diosu nu scie mai nici o nuantia a limbei romane in catu e totude-una espusu la loviturile sarmastice ale scolariloru. Elu incede cu gramatic'a si cu

lectura, si la trecerea scolarilor in clasa VII, măjoritatea nu scie nici chiar' se decline unu substantiv. Traductiunea ce se face in aceste clase, este foarte obscura, foarte neintielăsa, in catu scolarii suntu constrinsi se invetie traductiunea ce li se dictéza pe din afara fara se fie convinsi de ecuivalentele unei vorbe elene cu alta romana. Negresitu a esplică cineva pe Demostene in limb'a romana nu se cere se scie numai limb'a elena, se cere talentu, si mai multu de catu tôte, se cere cunoscenti'a profunda a totoru nuantielor limbei romane. Ce se va dice inca, candu se va scî ca profesoriulu este obligatu se faca paralelismulu intre limb'a elena cu cea latina? Ce de vorbe in programa!

„In cele din urma două clase, betranulu profesoriu, versatu in limb'a romana, cá si in cea elena, merita totu elogiulu pentru talentele sale candu explica pe Omeru séu pe Platone, pe Tucicide séu pe Sofocle. Nefericire in sa ca séu scolarii nu suntu destulu de preparati spre a potea gustá frumusetiele clasicitatii, séu suntu alte cause, caci mai multe lune ale anului nu se facu lectiuni, din caus'a ca séu profesoriulu se descuragéza si se supera, fara a mai veni la scóla lune intregé, séu scolarii gasescu ocasiunea de a nu se aretá la acestu studiu. Resultatulu in fine este ca scolarii termina colegiulu mai fara nici o cunoscentia de acésta limba clasica, pe candu li se cere esplicarea si traductiunea oricarui autoriu.

„Dupe litere potemu trece acum la sciintie. Aci suntemu parte mai bine parte si mai reu, atatu in sciintiele inductive catu si in cele deductive si morali.

„In cea ce suntemu mai bine este numai istori'a naturale. Invetiatiulu doctoriu ce o predá scie prea bine se intereseze pe scolari la cursulu seu, se atrage totu gustulu si tóta diligenti'a loru. Nu amu auditu pana asta-di se se fie plansu nici scolarii, nici profesoriulu, in vreunu casu. Asta e o mare gloria a colegiului, — In cursulu de fisica, care se incepe in clasa III si se continua intr'a VII, scolarii suntu in parte bine, in parte reu. Nu pentruca amendouii profesorii nu urméza acel'asi metodu esperimentale, ci pentru-ca cabinetulu aparatelor se deschide numai de catre profesoriulu de susu; éra celu din clasa de diosu impoveréza pe scolarii sei numai cu definitiuni si cu descrierea esperientieloru si a aparatelor. Acestu omoru de memoria face pe scolari se se descurageze si se dispute adesea cu profesoriulu. De aci eliminari de scolari, nemultiamiri etc. Éta o cauza de desordine! In clasa VII ne aflámu mai bine caci profesoriulu face si cate-va esperiintie usórie.

Candu in sa dá peste vre-una, interesanta negresitu, inse prea complicata, profesoriulu trece cu două trei vorbe peste dins'a, si inainte! caci asiá cere progresulu. Nu scimu unde este aci defectulu. Credemu ca e in lips'a aparatelor de care cabinetulu nostru este foarte saracu. Si totu asta credemu ca e si caus'a pentru care acustic'a si optic'a, cele mai interesante parti de fisica, nu s'au facutu pana acum, de candu exista program'a. Cu Chimia care este in clasa VIII, mergemu totu ca si cu fisica; cu singura deosebire ca se facu prea pucine esperiintie si chimia organica de locu. Ceea ce este mai greu in acestu cursu este lips'a de carti. Scolarii urméza dupa nisce manuale de bacalaureatu si profesoriulu dupa altele. Pucine esperiintie si inainte! caci asiá cere progresulu. Trebuie se mai lasamu, dice profesoriulu, si pentru scolari. Fatale principiu candu se lasa acustic'a, optic'a, chimia organica si celu mai mare numeru de esperiintie!

„In sciintele deductive reulu cresce intr'unu modu cu totulu neacceptatu. Aritmetic'a pretinsa rationata ce se predá in clasa III este unu adeveratu Babel din tôte aritmeticele uitate séu ruginite. Scolarii nu au nici unu manuale dupa care se se tiena profesoriulu; iéu singuri nisce notitie de pe tabla si le explica dupa cum le potu intielege ei; profesoriulu i judica dupe aritmeticele lui; scolarii lu-fluera; elu nu le pune note; ei reclama si striga. Profesoriulu se lauda si are curagiulu se le dica in facia ca i va face nenorociti, i-va publicá prin monitoriu, le va inchide clasa, éra ei fluera, si respundu la arogantia prin alta arogantia. Éta o alta cauza de desordine! E tristu lucru, cu tôte astea, cá unu scolaru ce a urmatu aritmetic'a 6 ani neintrerupti, adica 3 in clasile primarie si alti 3 in cele gimnasiali, se nu fie in stare a resolve o problema dupa 6 ani. Timpu neaudit si perdutu in vanu! Cu geometri'a in clasa IV lucrurile mergu dupa acel'asi sistem, cu pucina diferinta, spre esemplu: candu profesoriulu nu a fostu dispusu se-si caute tôte geometriele sale dá de la o teorema pana la patru; candu inse e se se apropia examenulu merge pana la 10 teoreme. Scolarii nu invétia pe nici un'a si profesoriulu are in mana notele. — Candu trecu scolarii in clasa V la algebra intelnescu unu altu metodu. Profesoriulu de aci abreviéza dupa autorii sei si dá scolariloru notiuni. Acestu profesoriu eminente uita adesea ca autoriulu séu generaliséza in algebra cele ce a trecut in aritmetic'a lui. Profesoriulu merge inainte cu generalizarea sa, fara sa scie ca scolarulu n'a dezvoltatu particulariulu in arit-

metica. — In Trigonometria lucrurile mergu uniformu.

„Nu potemu sperá nici unu progresu in aceste sciintie interesante pana candu ambii profesori nu voru adoptá si predá unulu si acel'asi autoriu. Alifeliu nu vomu avé de catu confusiune si incurcaturi.

„In sciintiele moráli nu avemu de catu se recunóscemu ca onorabili profesori sciu sa stea la inaltimea misiunii loru.

„In istori'a universale cunóscemu unu mare inconveniente. Profesorulu din clasa V si a VI urméza dupa laudat'a istoria a d. Duruy si bine. Inse celu din clasa VII urméza dupa unu sistemu germanu, care, fara a presintá eleviloru marile evenimente in tóta scen'a pe care s'au petrecutu, se marginesce a face cu cate va linie istori'a fie-curui statu, care adunje a fi numai o scurta geografia istorica, fara interesu.

„Se mai vorbimu a cumu si de statistica? Ce cata asta scintia in Colegiu? Nu mai dicemu nimicu caci nu i-e mai remasu de catu numele in programa si nu are nici profesoriu nici auditoriu.

„In fine amu ajunsu la corón'a totoru sciintieloru, la filosofia: nu avemu inse se vorbimu multe despre dins'a caci ne-a descurageatu analile colegiului, cari spunu ca singuru profesoriulu adese ori batenduse pe frunte marturisesce scolarilou: He, he! Domniloru, eu nu o intielegu dara Dumnevóstra. Trista naivitate!

„De la au mia de copii cari incepu in clas'a I primaria, abia se adunje o suta in clasa IV, — se intielege ca vorbimu de tíera intregá, iar nu de Capitala; — dintr' o suta de copii adjunsi in clas'a IV primaria, anevoia se tréca diece in clasa I gimnasiale si din acesti diece, este anevoia sa adunje doi in clasa VIII gimnasiale; din acesti doi, celu ce va remanea pentru facultati este unu erou. Trebuesce dar bas'a primitiva a instructiunei largita fórte multu, spre a ne putea da o suta de juni elevi pentru facultati, ceea ce ar fi fórte pucinu pentru o natiune de 5,000,000 la ale cari scoli nationale, ar trebué se alerge copii si junii din tóta natiunea romana de 14,000,000.

„Nu este destulu in Romania, ca instructiunea primaria nu este de locu intinsa, apoi mai vinu si alte nenorociri spre a deserta clasele superióre de elevi.

„Indata ce unu june adunje intr'o clasa óre care gimnasiale, in catu sa póta copiá o chartia, cu o

ortografia cumu a datu D-dieu, déca acestu june va avea nenorocirea se fie fiulu, ruda, séu cunoscutu alu vre-unui Ministru, alu vre-unui ampioiatu superioru din vre-unu Ministeru, alu vre-unui Deputatu, alu vre-unui alegatoru chiar' catu de mititelu, acelu nenorocitu june, are sa-si curme invetiaturile, are se intre in cancelari'a unui Zapciu, unui ispravnicu, unui Ministru; are se devina in fine, ampioiatu alu statului, se manince hani de Visteria: are se iea ua léfa de copistu de la 100 pana la 400 lei pe luna si are sa imbetrínésca ignorantu precumu s'a nascutu: dibaciu numai, dupe aptitudinile sele, in a profitá mai multu séu mai pucinu, de lucrativitatea biuroului pe langa care va fi atásiatu.

„Acestu reu, acest reu necalculabile pentru civilizatiunea, pentru fiitorulu Romaniei, s'ar putea stavilf óre cumu, dupe parerea nóstra, prin dóue mesuri adoptate si mantienute contra tutoloru jocuriloru politice de di. — Aceste mesuri sunt: 1° o lege pentru admisibilitatea in functiunile statului; 2°, alegerea de profesori, cari se aibe in adeveru vocatiunea necesariá inerenta la o missiune atatu de delicata. Unu profesor mercenaru, fara vocatiune, care ar avea in tiinta mai multu onorariulu seu de catu misiunea sa, nu va putea nici-o data, sa produce o generatiune care se regenereze natiunea nóstra.“

Varietati.

Literariu. Citimu in Concordia Nr. 26:

„M. Sajtó ni aduce scirea imbucurátore, ca in Vien'a va esí unu nou diurnalu romanescu de trei ori pe septemana, sub titlulu „Albin'a Romana“, redigeatu de D. V. Babesiu, si patronatu de Il. familia de Mocioni. Gratulamu acestei intreprinderi.“

Daca, decandu esista foiti'a nóstra, am mai fostu vre o data in fericit'a pusetiune, de a salutá cu bucuria vr'o intreprindere literaria, martusimu ca la citirea sireloru „Concordiei“ de mai susu, bucuri'a nóstra a fostu cea mai mare care se póte simti in asta privire. Dupa parerea nóstra — daca se va adeveri scirea de mai susu, — atunci nimic'a n'a pututu fi astadi mai nimeritu si mai doritu, nimic'a care se intempine si se asemúmesca atatu de bine asteptarile comune cá o masemene intreprindere. „O foia redigeata de D. V. Babesiu si patronata de famili'a ilustr. Mocioni“ — este prè destulu a audí pentru fiacare romanu cunoscétonu, de starea lucruriloru de astadi, cá se fia convinsu despre insemnetatea intreprinderi, si se concure cu totu ajutorulu seu la spriginirea ei. Mai multu, dupa ce vomu vedé program'a.